РЕЗЮМЕТА

на публикации

на гл. ас. д-р Иван И. Илиев

МОНОГРАФИИ

1. **Жития на български светци в латинската традиция.** Второ, допълнено издание. София, 2026, 284 с. ISBN 978-619-284-033-4
(Хабилитационен труд).

Монографията е допълнено и подобрено издание на книгата от 2020 г., и има два раздела, а именно *Житие* на света Петка Търновска в латински превод и *Житие* на свети Иван Рилски в латински превод. Това разделение макар и условно има своите основания – първият превод е осъществен от хърватския просветител и мисионер Рафаел Левакович (1597–1649) през XVII век, докато вторият е дело на руския йезуит Иван Мартинов (1821–1894) два века по-късно. И двете жития, преведени от старопечатни книги, са публикувани в латински превод от Обществото на Боландистите в поредицата им *Acta Sanctorum*, съответно в броеве X/7 и X/9. Преводът на Житието на св. Петка Търновска е осъществен от текста на старопечатното издание на Божидар Вукович (XVI в.), докато преводът на Житието на св. Иван Рилски се основава на руска старопечатна книга (XVII в.). Съдбата на първото издание е проследена в монографията отделно, като са включени малко известни факти за неговото разпространение и за екземплярите в български библиотеки, по-специално е въведено в обращение копие в Пловдивската библиотека „Ив. Вазов“. Изследването на езика и стила на двата латински превода, разбирането на славянския текст, изданията на преводите и съответните двуезични речници се осъществява за пръв път в България, като са направени и важни наблюдения върху славянската палеотипия от XVI до XVII век. Разгледани са различните причини и поводи за осъществяването на преводите, както и историческия контекст на римокатолическата пропаганда през Късното средновековие на Балканите и е подчертана ролята на Обществото на Боландистите. Представени са личностите и творчеството на руснаците-йезуити Иван Гагарин и Иван Мартинов, характеризиран е приносът им за славистиката и ролята им за културните връзки между католическа Европа и православния Изток. Фактите от дейността им очертават картината на интереса в западноевропейска среда към българското книжовно наследство през XVII–XIX в.

2. **Жития на български светци в латинската традиция**. Благоевград, 2020, 224 с. ISBN 978-954-00-0229-3

Книгата включва първоначалното проучване на Житие на св. Петка Търновска и Житие на св. Иван Рилски в латински превод. Изложението е съсредоточено върху езика и стила на преводите, върху съпоставка на данните от изворите как са работили двамата преводачи – хърватския просветител и мисионер Рафаел Левакович (1597–1649) през XVII век и руският йезуит Иван Мартинов (1821–1894), работейки в различна среда и следвайки различни цели на

работата си. Приложени са издания на текста от *Acta Sanctorum* X/7 и X/9 и двуезични речници, които илюстрират латинския превод.

3. **Тълкуването на Книга на пророк Даниил от Иполит Римски в старобългарски превод**. София, 2017, 628 с. ISBN 978-954-509-580-1
(Дисертационен труд, обновен с допълнителни извори).

Монографията е разделена на четири глави: 1) Животът и делото на св. Иполит Римски; Същност и структура на ветхозаветната *Книга на пророк Даниил* и съдържание на Иполитовото тълкувание; 2) Гръцки източници на *Тълкуването*; Славянски източници на превода, сред тях такива, които са въведени за първи път; текст-критичен анализ на взаимоотношението между византийската и славянката традиция; 3) Анализ на използваната лексика (в това число моравизми, прабългаризми, гърцизми и др.); връзката на превода с други ранни паметници, представители на Преславската книжовна школа, като *Супрасълския сборник* и др. 4) Рецепцията на Иполитовото тълкувание в Русия, връзката му с руските хроники и вписването му в историко-апокалпитичната литература. Изданието включва таблици на съдържанието на славянските ръкописи (проучени *de visu* и по дигитални копия), заглавия и подзаглавия на отделните подглави, отбелязване на липси и общи грешки. Направено е за първи път пълно въвеждане в научно обращение на старобългарския текст на Иполитовото тълкувание на *Книга на пророк Даниил* по двата най-пълни преписа: (1) *Ro*, № 448 от сбирката на старообрядческия център „Рогожкое кладбище“, (ф. 247), РГБ, Москва, XV в., дело на старообрядски книжовник и (2) *Мо*, № 486 от Волоколамската сбирка, (ф.113), РГБ, Москва, 1519 г., с разночетения и с коментар. Изданието е снабдено и със старобългарско-гръцки речник-индекс на всички пълнозначни лексеми.

СТУДИИ

4. **(в съавторство с Екатерина Томова) How Is the Concept of ‘Education’ Interpreted in Bulgarian and English? –** *Słово. е-списание в областта на хуманитаристиката X-XXI в.,* XIV, 2026, брой 33; pp. 1–34. ISSN (online) 1314-9067 **https://www.abcdar.com**.

Студията представя резултати от изследване, насочено към изясняване на терминологичните и концептуални рамки относно термините „обучение“, „образование“ и „възпитание“. Целта на изследването е да се формулира историята на концепта и неговата дефиниция, който би могъл да се използва за точно, цялостно и коректно описание на процеса на възпитание. Така формулирана, целта предпоставя следните изследователски въпроси: (1) Кои са основните термини, използвани в английския език, свързани с областта на образованието (в аспект на преподаване, учене и възпитание? (2) Има ли подходяща дума или фраза в английския език, която може да се използва за обозначаване на понятието възпитание? Изследователски задачи: проследяване на етимологията на ключови термини в областта на образованието от древни езици (старогръцки, латински и старобългарски); проследяване на етимологията на ключови термини в областта на образованието от староанглийски, средноанглийски и английски език; идентифициране на подходяща дума или фраза или комбиниране на такива думи или фрази, за да се конкретизира релевантен термин на английски език, еквивалентен на „възпитание“. Изследователските методи включват теоретичен разбор и сравнителен

диахроничен и анахроничен анализ на термини и понятия. Резултатите очертават потенциала на термините ‘alumnation’, ‘cultivation’ и ‘formation’ като най-подходящи за описание на процеса на възпитание.

5. **Чувства и социум. Отношенията между Катул и Лесбия през призмата на общественото (не)усещане – симптоми на дълбоката сетивност.** – В: *Школи, знания, университети. Студии, статии и доклади от Шестите годишни четения на Асоциацията за развитие на университетското класическо образование 15–16 декември 2023 г.*, редактори: Невена Панова, Ясен Андреев-Васюта, издателство: Нов български университет, 2025: с. 63–91. ISSN (print): ISBN 978-619-233-382-9. ISSN (online): ISBN 978-619-233-383-6.

Публикацията изследва почти всички стихотворения, за които се смята, че засягат пряко или косвено отношенията, не само взаимоотношението, между Катул и Лесбия през обществените и лични усещания. Тези възприятия са едновременно характерни и нетипични за Античността. Текстът бе създаден преди 18 години, по различни причини не бе публикуван дълго време, а през 2009 г. Яна Букова издаде нов прочит на Катул. При редакцията на този текст нейната книга е включена към авторовия текст, но акцентът продължава да е върху преводите на Георги Батаклиев. На повечето места версията на Букова се взима под внимание и се прибавя отделно (в скоби), ако се различава от първия превод, и се подлага на интерпретация. При стихотворения 107 и 109 моите буквални интерпретации са приложени успоредно с преводите на Букова.

6. ***Cedrus libani*: in the Bible, the Prophet Isaiah, the Homily de *Christo et Antichristo* by Hippolytus of Rome and in the Old Slavonic sources**. – *Scripta & e-Scripta*, vol. 25, 2025, pp. 361–392. ISSN (print):1312-238X. ISSN 2603-3364 (e-publication)

Студията проследява възникването и семантичната употреба на концепта за кедъра в Петокнижието, и по-специално на „ливанския кедър“, не само като дървесен вид, но и като специфичен „топос“, използван в библейски контекст не само във ветхозаветната *Книга на пророк Исайя* – с повече от едно значение и дори отделни тематични сфери, докато в средновековната българска литература идеологическите и семантичните употреби на общото място се разширяват и то става част от концепта за „Христовото дърво“. Причините за това се коренят в старозаветната библейска символика, като в екзегезата е направен опит не само да се обясни по-подробно, но да се разработи в дълбочина и да ѝ се придаде по-съществено значение. „Ливанският кедър“ се появява в ранната интерпретативна литература като символ на Божието присъствие, Божият промисъл и сила. „Топосът“ намира широко приложение и в притчи, което надхвърля или допълва очакваните свойства, качества и произтичащата от тях символика на кедъра. Някои факти и хипотези са представени за първи път.

7. **The Book of Daniel, included in the Chronicle of Johannes Zonaras, No 105 from the Zograf monastery (Preliminary notes)**. – *Scripta & e-Scripta*, vol. 23, 2023, pp. 231–260. ISSN (print): 1312-238X. ISSN 2603-3364 (e-publication)

В студията се изследва средновековен южнославянски текст, който е преработка на превода на старозаветната *Книга на пророк Даниил* в рамките на *Хрониката* на Йоан Зонара, запазена в ръкопис № 105 от светогорския манастир Зограф на Атон. Авторът следва възприетата теза, че тази славянска версия на *Хрониката* е дело на Константин Костенечки (1380 – ок.1431).

Сравнена е версията на превода на *Книгата на пророк Даниил* в ръкопис № 105 от сбирката на Зограф с по-ранни славянски преводи на *Книга на пророк Даниил*, като са анализирани различията и специфичния подход на Константин Костенечки, който е донякъде е единствен по рода си. Направеното сравнение показва, че Зограф № 105 запазва уникална версия на интерпретацията на тази библейска книга, неизвестна в българската и в гръцката книжовна традиция. Съпоставката се осъществява на структурно, стилистично и лексикално ниво.

8. **On Bible Quotations in the Medieval Slavic Version of Hippolytus' *De Christo et Antichristo*. –** *Scripta & e-Scripta,* 22, 2022, pp. 267–296. ISSN 1312-238X. ISSN 2603-3364 (e-publication)

Авторът представя употребата на някои основни библейски цитати в славянската версия на *De Christo et Antichristo* от Иполит Римски. Изследвани са главно цитати от Стария завет, както и по-дългите от *Откровение на Йоан Богослов*. Сред тях има цитати от *Битие, Книга на Исаия* и *Книга на Даниил*, които се сравняват със същите места в паримейника (Grigorovič № 2 / M.1685, РГБ), в т. нар. *Тълковни пророци* (Свето Троицка лавра № 89, РГБ) и, където е възможно, с тълкуването на Иполит *In Danielem* и други ранни славянски преводи на Писанието. Цитатите от *Откровение* се сравняват с по-късни преводи на тази книга, за да се подчертае тяхното значение и употреба. Лексическият анализ не е основен фокус на студията, но е неизбежен при сравняването на цитатите с библейските ръкописи. Основната цел и обхват на статията е да се покаже как преводачът е подхождал към библейските цитати. Сравненията показват как средновековните славянски библейски версии варират в зависимост от функцията на превежданите текстове.

9. **Културно-просветителската дейност на руснаците-йезуити Иван Гагарин и Иван Мартинов на фона на ранната славистика през XIX век**. – *Език и литература*, брой: 3-4, 2019, с. 187–208. pISSN 0324-1270. eISNN 2535-1036

В студията се разглеждат аспекти от ранната славистика в Европа през XIX век и ги поставя в контекста на Просвещението в Западната историография. Прави се сравнение с тогавашна Имперска Русия. Акцентират се целите и мисията на Обществото на Боландистите. Особено внимание се отделя на живота и творчеството на двама от най-продуктивните руски йезуити – Иван Гагарин и Иван Мартинов. Техните трудове са представени в исторически контекст и е обсъден техният принос в руското и западноевропейското общество. Освен това в статията се дават данни за православно-католическите взаимоотношения и за опитите на Гагарин да пропагандира унията с Римската църква в Русия. Някои нови сведения за работата на Мартинов върху българското ръкописно наследство, българския език и история са отбелязани и за първи път и са разкрити в детайли.

10. **The Greek Tradition of Hippolytus' *Commentarii in Danielem* and the Slavonic Translation**. – *Scripta & e-Scripta,* vol: 16–17, 2017, pp. 243–265. ISSN (print): 1312-238X

Студията разглежда гръцката и славянската ръкописна традиция на *Commentarii in Danielem* (CPG 1873). Описани са основните гръцки свидетели (напр. Vatopedi 290, Chalki 11, Meteoron 573, Chigi 36) и славянските преписи (*Ro, Ka, Mo* и др.), като се проследява структурата и съдържанието им и сравняват вариантите на четенията в текстовете. Сред основните

наблюдения се налага изводът, че повечето гръцки ръкописи са фрагментарни; Vatopedi 290 (*A*) е ключов за възстановяване на архетипа. Славянската версия най-вероятно е създадена края на IX–нач. на X в., базирана е на балкански манастирски оригинали, и показва близост най-вече с гръцкия тип, представен от Meteoron 573 (*E*), но различен от Vatopedi 290. Има значителни разместванията, липси и добавки в отделните ръкописи (различен ред на виденията, пропуснати глави, славянски добавки), което указва няколко разклонения на традицията и възможни вторични редакции по пътя на трансмисията. Уверено можем да заключим, че славянският текст следва в голяма степен гръцки прототип, но е формиран върху средновековни манастирски свидетелства от Балканите, а не от столичната константинополска книжовна традиция.

11. **Фрагментът О видѣнии иже видѣ пророкъ Даниилъ в славянската ръкописна традиция**. – *Старобългарска литература*, кн. 55-56, 2017, с. 74–95. ISSN 0204-868X

Предмет на настоящето изследване са произходът и разпространението на кратък фрагмент, съдържащ името на пророк Даниил, както и връзката му с пълния превод на *Тълкуванията* на св. Иполит Римски върху *Книгата на пророк Даниил* и с други преводни произведения в старобългарската литература. Направен е преглед на рецепцията на тази книга от Стария завет в Източна Европа и на нейната трансформация като нов източник за литературни тълкувания в сборници със смесено съдържание. Фрагментът е запазен в славянски ръкописи с руски, западнорускки и молдовски произход от XIII – началото на XVII в., както и в препис от колекцията на гръко-католическия капитул в Пшемисъл (Полша), което показва широкото му разпространение. Съпоставянето на фрагмента с други произведения показва не само разлики в гръцките източници при предаването на библейски стихове, но и вариации в езиковите предпочитания на преводачите. Текстът с името на пророк Даниил свидетелства за разнообразни техники на компилация, използвани от средновековните автори, и за предпочитаните източници при създаването на нови произведения. С помощта на компилиране на различни творби се създава нов текст, който задоволява интереса на читателя и го подготвя за появата на Антихриста.

12. **Библейските цитати от девтероканоничната книга Сусана в славянската преводна традиция (предварителни бележки).** – В: *Vis et sapientia: Studia in honorem Anisavae Miltenova. Нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката*. Съставители и редактори Аделина Ангушева, Маргарет Димитрова, Мария Йовчева, Мая Петрова-Танева, Диляна Радославова. София, 2016, 225-251. ISBN 978-619-7372-00-7

Студията представя сравнително изследване как девтероканоничният епизод „Сусана и двамата старци“(Дан. гл. 13) се явява в раннославянските преводи в *Тълковните пророци* (U) и в славянската рецепция на Иполитовото тълкувание върху *Книга на пророк Даниил* (ръкопис *Мо*). В студията се използват паралелни таблици, сравняващи гръцкия текст със славянските свидетелства. Дават се подробен филологично-сравнителен анализ на библейските стихове и лексиката: сегментиране на материала, лексикален избор, синтактични съответствия и варианти между свидетелствата. Обърнато е внимание на това как откъсите са интегрирани (или изолирани) в различни славянски сборници и как се отнасят към Иполитовата традиция. Съхранени са най-малко две различни славянски редакции на епизода за Сусана и двамата

старци (особено различими в *Mo* спрямо *U*), отразяващи различни преводачески практики, източници и възможно различни книжовни центрове на превода. Пълнотекстовата традиция е рядкост; много ръкописи запазват само избрани стихове или пренареден ред (различно разделяне на глави/видения). Някои свидетелства следват гръцка сегментация, нетипична за по-късната византийска традиция. Лексическите и синтактичните сравнения разкриват системни съответствия, както и значителни разминавания; някои славянски преводи запазват по-близко придържане към гръцката лексема, докато други възприемат по-идиоматична или неутрална славянска фразеология.

СТАТИИ

13. **Newly Discovered Slavonic Manuscripts, Containing *De Christo et Antichristo* and *Commentarii in Danielem* by Hippolytus of Rome**. – *Palaeobulgarica/Старобългаристика*, vol: 49, issue: 3, 2025, pp. 145–164. ISSN (print): 0204-4021; ISSN (online): 2603-2899; doi: 10.59076/2603-2899.2025.3.08.

Статията представя резултат от издирените славянски ръкописи, съдържащи *De Christo et Antichristo* и *In Danielem* на Иполит Римски – два ключови раннохристиянски текста (III в.), фокусирани върху есхатологията и апокалиптичните пророчества в старобългарски превод. Изследвани са седемнадесет ръкописа, четири от които (*Pe, Ba, Va, Ms*) досега не са документирани в научната литература. Анализираните ръкописи, датиращи от XI–XII до XVIII–XIX в., се съхраняват в чуждестранни библиотеки. Новите наблюдения разкриват, че текстът на тези две произведения често са се предавали като единен корпус, което поставя под въпрос представите за тяхната самостоятелна циркулация. Ръкописите, предимно с руски произход, но коренящи се в балканската манастирска традиция (особено свързана с манастира Метеора и Хилендарския манастир на Атон), показват книжовни практики, повлияни от специфичен гръцки архетип и разпознаваеми южнославянски езикови характеристики.

14. **One peculiar ‘topos’ in the Historical-Apocalyptic literature. –** *Scripta & e-Scripta*, vol. 24, 2024, pp. 249–258. ISSN 1312-238X. ISSN 2603-3364 (e-publication)

Създаването на текст през Средновековието е процес на наслагване на устойчиви схеми и „топос“ формули, придобили универсално значение. Много е трудно да се открие историко-апокалиптичен текст, който последователно предава гръцкия оригинал; без изключение всички преводи включват намеса на славянския книжовник, който поправя, добавя или съкращава текста. Това е естествен процес, особено за този тип литература, която няма литургическо предназначение; тя е извън следването на канона и литургичния устав. Основната причина за компилативната природа на историко-апокалиптичната литература е желанието да се изрази и подчертае актуалната местна (в повечето случаи – българска) гледна точка за събитията, които са станали, да се адаптират образите на историческите личности към библейската символика и топика.

15. **(*в съавторство с Анисава Милтенова*) An Unstudied Interpretation of Ecclesiastes 12: 3–6 in Slavonic and Its Context**. – *Scrinium* 19 (1), 2023, pp. 179–197. E-ISSN 1817-7565. Print ISSN 1817-7530; doi: https://doi.org/10.1163/18177565-bja10076.

Съществува дискусия за жанровите означения за *Книгата на Еклесиаст*а, като някои автори определят посланието ѝ като „анти-апокалиптично“ (J. N. Douglas 2011). Цитати от Ветхозаветната *Книга на Еклесиаста* са много редки в историческите и апокалиптичните произведения, както на гръцки, така и в църковнославянски превод (например, тя е цитирана в *Тълкуването на Книгата на Даниил* от Иполит Римски). Тълкувание на Еклесиаст 12:3–6 е открито в последните листове на новооткрит ръкопис от Руската национална библиотека Q.I.622 (основна сбирка) от средата на XV в. Откъсът е разтълкуван алегорично и има типична риторична структура, присъща на апокалиптиката. Той е интересен не само с аргументите си в полза на апокалиптичното тълкуване, но и с езиковите си характеристики в сравнение с други ръкописи на *Книгата на Еклесиаста* в църковнославянски превод. Контекстът на тълкуването е важен не само за историята на текста, но и за разбирането на авторовото послание в славянската среда.

16. **Bilingual Dictionaries on Hippolytus' *De Christo et Antichristo* – Problems, Approaches and Solutions**. – *Scripta & e-Scripta,* 21, 2021, pp. 283–301. ISSN 1312-238X. ISSN 2603-3364 (e-publication)

Предаването на текста на славянския превод на Иполитовото произведение *De Christo et Antichristo* представлява стабилна и добре засвидетелствана традиция. То дава основа за възможна реконструкция на гръцкия оригинал, от който е направен този превод. Статията демонстрира пропуски, добавки и реконструкции спрямо гръцкия текст в сравнение със славянския текст. Освен това в статията се разглеждат значими проблеми в работата на учени върху двуезични речници и се обсъждат възможни подходи и решения. Все пак някои въпроси остават нерешени и не е лесно да се предложи окончателен отговор. Авторът подчертава значението на фрагментарния препис на гръцкия текст, запазен в ръкописа от манастира Метеора (Meteora 573), отбелязвайки неговото голямо съответствие със славянската традиция. За съжаление в този ръкопис са запазени само незначителни фрагменти от цялото произведение на Иполит Римски, които не са достатъчни за извеждане на по-солидни аргументи защо речниците могат да се реконтруират по този начин.

17. **On Lexical Choices in the Slavonic Tradition of Hippolytus' *De Christo et Antichristo***. – *Palaeobulgarica/Старобългаристика,* vol: 45, issue 3, 2021, pp. 93–110. ISSN (print): 0204-4021; ISSN (online): 2603-2899; doi: 10.59076/2603-2899.2025.3.08.

Статията е посветена на старобългарския превод на *Слово за Антихриста* (CPG 1872) от Иполит Римски (ок. 170 – ок. 235). Преводът на *Словото* най-вероятно е бил осъществен в края на IX или началото на X в. заедно с превода на *Тълкувание на Книга на пророк Даниил* от същия автор (CPG 1873). Трактатът е един от най-ранните християнски текстове, които се занимават с въпросите за появата, името и същността на Антихриста, както и с времето му на действие. Поради тази причина трудът на Иполит е важен за догматичната основа на раннохристиянската църква. До момента съществува само едно издание на славянски препис на *Словото* (Чудов 12 от края на XII в., съхраняван днес в ГИМ, Москва), което е осъществено от Капитон Невоструев през 1868 г., анализирано и допълнено през 1874 г. от Измаил Срезневски.

Анализираните думи са подредени по азбучен ред в три категории: (1) редки лексеми, включени в библейски цитати; (2) лексеми, характерни и за други славянски свидетели, но с необичайна употреба; (3) морска терминология. Повечето примери от последната категория показват, че средновековните славяни са имали известен опит с мореплаването.

18. **(в съавторство с Ахим Рабус) Das Werk der Hl. Kyrill und Method zwischen Ost und West**. – In: *Der heilige Methodius, Bulgarien und Europa*, Eastern Church Identities, Volume 12, editors: Emil Ivanov, Ivaylo Naydenov, 2023, pp. 21–27, ISSN 978-3-657-79015-9.

Статията поставя живота и делото на св. Константин (Кирил) и св. Методий в рамката на дебатите за средновековните славянски мисии, като защитава тезата, че създаването и употребата на славянска азбука и литургия са били целенасочени, контекстуално обусловени стратегии, формирани от пастирските нужди, геополитическите реалности и конкуриращите се църковни власти през IX в. Обсъждат се централни въпроси защо и как възниква славянската литургия, описват се източниците (жития, писма, хроники) и критико-историческият метод, отчитащ техните пристрастия, предварително се очертава хронологичната и тематична структура на изследването (описаните случаи във Венеция, в Рим и във Велика Моравия, анализи на езиковата теория и каноничните спорове) и се твърди, че преоценката на някои спорни епизоди от свидетелствата – особено за триезичния спор и за тълкуванията на *Vita Constantini* – дават по-нюансирано разбиране за византийската политика и за местната славянска инициатива при разпространението на християнството.

19. **How many translations are there of the *Book of Daniel* in Old Church Slavonic? –** In: *Biblical Apocrypha in South-Eastern Europe and Related Areas*. Proceedings from the session held at the 12th International Congress of South-East European Studies (Bucharest, 2–6 September 2019). Edited by Maria Cioată, Anissava Miltenova, and Emanuela Timotin. Editura Istros — Muzeul Brăilei „Carol I", Brăila, 2021. ISBN 978-606-654-435-1

Статията се фокусира върху ветхозаветната *Книга на пророк Даниил* и нейните най-ранни преводи на старобългарски език, разкрива няколко различия между тях и прави опит да определи периода, в който тези преводи са извършени. Всяка версия използва различни преводачески техники в зависимост от характера на произведението и предназначението на превода и каква е неговата функция. Изследвани са всички варианти на книгата, независимо колко разпокъсани или фрагментарни да са те. Особено внимание се отделя на фрагментите в сборника, чийто превод е инициатива на цар Симеон (*Изборник от 1073 г.*) и тяхното сравнение в превод и във връзка с други старобългарски версии на *Книга на пророк Даниил*.

20. **Наименования на растения в Книга на Пророк Даниил**. – *Българска реч*, том: 2, брой: XXVII, 2021, с. 75–85. ISSN 1310-733X

Статията изследва наличните ботанически лексеми и техните производни в ветхозаветната *Книга на пророк Даниил*, включително девтероканоничните ѝ части. Където е възможно, се привеждат паралели с арамейски, библейски гръцки, латински и църковнославянски преводи, като това се прави, за да се очертае по-пълна картина. Оказва се, че изборът на наименования за конкретни растения и техните части далеч не е еднозначен и не кореспондира с днешните

наименования на растенията и техните части, както личи при сравнение със съвременните преводи на Ветхия завет.

21. **A possible Anti-Jewish Trace in the Figure of the Antichrist in the Early Christian patristic literature and its connection to the Slavonic studies? –** *Scripta & e-Scripta*, vol: 19, 2019, pp. 191–203. ISSN 1312-238X. ISSN 2603-3364 (e-publication)

Статията проследява всички ранни патристични свидетелства за природата и появата на Антихриста, обобщава неговите споменавания във Ветхия и Новия завет и дава допълнителни сведения за изчислението на числото 666. Откроена е една специфична антиюдейска следа и са обсъдени причините за нейното присъствие в раннохристиянската литература. Текстът се фокусира върху превода на *De Christo et Antichristo* на Иполит Римски, като посочва значението му за патристичните изследвания и връзката му със славянската ръкописна традиция в контекста на византийската общност.

22. **Textological Notes on *De Christo et Antichristo* by Hippolytus of Rome in the Greek and Slavonic Manuscript Tradition**, *Scripta & e-Scripta*, vol: 18, 2018, pp. 175–195. ISSN 1312-238X. ISSN 2603-3364 (e-publication)

Статията има две основни цели – на първо място, проследява най-значимите изследвания върху митологията за формирането на образа на Антихриста, и на второ – разглежда гръцката традиция на *De Christo et Antichristo* на Иполит Римски и славянските версии на текста. Славянските свидетелства се изследват за пропуски, добавки, граматична и морфологична вариантност, като се подчертават и някои изменения в библейските цитати. Този труд не претендира да представя нови данни за гръцките източници, а да демонстрира колко важен е славянският превод за разбирането на гръцкия оригинал. Най-интересните резултати се представят в паралел със самия гръцки текст, като се показва близостта между гръцкия фрагмент от манастира Метеора (573) и славянската традиция.

23. **(*в съавторство с Анисава Милтенова*) Един щрих към творчеството на митрополит Киприан**. – В: *Българско царство*. Сборник в чест на 60-годишнината на доц. д-р Георги Н. Николов., редактор: Ангел Николов, издателство: ИК Гутенберг, 2018, с. 784–794. ISBN 978-954-07-4490-2

Статията представя нови данни и ръкописни свидетелства, свързани с митрополит Киприан (1330–1406) – българин родом, действал в Киев, Литва и Москва, и неговата роля в пренасянето на старобългарската книжовна традиция. Значителната ръкописна и редакторска дейност на Киприан е повлияла върху руското литургично и литературно наследство. В статията се проследява присъствието на Иполитовото *Тълкувание върху Книга на пророк Даниил* и свързаното с него *Слово за Антихриста* в късносредновековни славянски ръкописи, свързани с кръга на Киприан. Анализират се две важни XV-вековни славянски свидетелства: *Ro* (ръкопис № 448, Рогожска сбирка) и *Mo* (ръкопис № 486, Иосифо-Волоколамска сбирка). Техните кодикологични и текстуални различия указват различни прототипи: *Ro* е свързан с киевско-печорското средище, докато *Mo* – с иосифововолоколамската традиция. Вътрешни бележки и добавки показват, че компилаторите са познавали както пълни, така и съкратени копия на Иполитовото тълкувание; една бележка в *Mo* дава сигурна дата (1389), а други данни сочат *terminus ante quem* ок. 1381 за някои свързани текстове. Включването на тези есхатологични

произведения в сборници и летописи вероятно е свързано с по-широки исторически контексти (монголо-татарските нашествия, заплахите на Тимур, падането на Константинопол), които предизвикват обновен интерес към апокалиптичната литература през XV – нач. XVI в. Ръкописните и текстуални свидетелства подкрепят смислена връзка между дейността на Киприан, възобновяването и разпространението на Иполитовото тълкувание и свързаните с него есхатологични текстове в Русь след ок. 1380–1390 г., което обяснява по-широката им циркулация през XV в.